

Pregledni rad
UDK 811.163.44'342.3

Nenad VUJADINOVIĆ (Podgorica)
Univerzitet Donja Gorica – Podgorica
nenadvujadinovic@hotmail.com

Novica VUJOVIĆ (Podgorica)
Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje
novica.vujovic@fcjk.me

AKCENAT U JAVNOM NASTUPU U CRNOJ GORI U KONTEKSTU DANAŠNJE STANDARDNOJEZIČKE NORME

Rad je fokusiran na znatnu mjeru nesklada između standardne akcenatske norme i praktične upotrebe akcenata u javnom diskursu u Crnoj Gori. U uvodnom istraživanju kvalitativnog tipa, rađenom među studentskom populacijom, zabilježena je dominacija dijalekatskih akcenata. U drugom istraživanju obrađeni su javni istupi svih poslanika Skupštine Crne Gore zabilježenim na različitim skupštinskim zasjedanjima održanim tokom 2021. godine. Na osnovu proučavanja 81 javnog izlaganja, uočili smo da u 47 slučajeva poslanici primjenjuju dijalekatsku jugoistočnocrnogorsku akcentuaciju, u potpunosti ili u znatnoj mjeri. U zaključku se problematizuju situacije iz sociolingvističke sfere u vezi s izučavanjem akcenata u školama, nedostatkom detaljnijeg proučavanja dijalekata u nastavnim programima, kao i s pitanjem kompetencije obrazovnog sistema da se suoči s ovim izazovima, uz sugerisanje potrebe za širom diskusijom o mogućim promjenama u vezi s akcentatskom standardnojezičkom normom. Takođe, razmatraju se i moguća rješenja koja uključuju eventualno uvođenje novog sistema dubletnih oblika u standardnojezičnu akcentuaciju.

Ključne riječi: *akcenti, standardnojezička norma, severozapadni crnogorski govori, jugoistočni crnogorski govori, javni nastup, školski sistemi*

Postoji neka neulovljiva impresionistička linija koja nam pomaže da čim otvori usta, odmah prepoznamo Crnogorca i razlikujemo ga od svih drugih, pa i Crnogorca novoštokavca od drugih novoštokavaca.
Dalibor Brozović (1984: 60)

Određena paradoksalnost situacije u vezi s upotrebom akcenata u javnom diskursu u crnogorskoj sredini ogleda se u tome što se stanje koje možemo opaziti u praksi često ne podudara s onim koje propisuje standardnojezička norma i što pri tom, čini se, sve manje ljudi (čak i u stručnim filološkim krugovima) smatra da tu ima ičeg neobičnog.

Kako bismo ilustrovali ovu pojavu, iskoristićemo, za početak, jedan citat. Riječ je o rečenici koja je izgovorena u televizijskom intervjuu u aprilu 2016. godine i koja je do danas ostala sastavni dio crnogorske popularne kulture. Izrekao je jedan Cetinjanin, nekadašnji poslanik u Skupštini Crne Gore, sad pjesnik; svakako, jedna od najkontroverznijih crnogorskih političkih figura u toku posljednjih, pa nešto malo više od četvrt vijeka...

Rečenica glasi: *Magàrac je na Mediterànu svēta životinja!*¹. Duhovito, zabavno, i kao što se moglo i očekivati – kontroverzno.

Očigledno je da na morfosintaksičkom nivou ne vidimo odstupanja od savremenog standarda, iako se u rečenici krije i zamka moguće upotrebe opštecnogorske pojave tzv. neutralizacije razlikovanja padeža mjesta od padeža cilja kretanja uz predloge *u* i *na* u „osnovnom (tipičnom) mjesnom značenju“ (Пижурица, 1981: 185): *na Mediterànu / na Mediteràn*. S druge strane, akcentuacija je nestandardna – u izgovoru sve tri riječi u kojima se književni akcenti razlikuju od onih koje imamo u nekim konzervativnijim crnogorskim govorima ispoštovane su dijalekatske, a ne standardne prozodijske karakteristike.

Pitanje koje se samo po sebi nameće je: Je li ovo incidentna situacija ili su slične stvari već postale uobičajena praksa kad je riječ o javnom nastupu u današnjoj Crnoj Gori?

Tema nije nova, ali pokušali smo ovom prilikom da i sami damo skroman doprinos i da napravimo inicijalno kvalitativno istraživanje u potrazi za svježijim indikativnim rezultatima, koji, istina je, ne mogu ponuditi preciznu sliku u vezi s ovom temom, ali bi možda mogli poslužiti kao osnova za raspravu.

Riječ je o eksperimentalnom istraživanju na osnovu tzv. *oportunističkog primjerka*,² karakterističnog za kvalitativna ispitivanja u kojima se,

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=r48VT0DrO64> (datum emitovanja emisije: 14.4.2016; trajanje odlomka u okviru snimka: 42:49-42:5503:05; pristupljeno: 9.8.2022).

² Istraživačka strategija *oportunistički primjerak* poznata je i pod imenom *prigodni primjerak* zbog toga što istraživač odlučuje da „izabere one ispitanike koji su mu dostupni, s kojima

kako navodi teoretičar Džeјms Nelems, traže rezultati koji su prije svega „kvalitativni ili indikativni, a ne projektni ili konkluzivni“, i koji ne bi trebalo da podliježu klasičnim kvantifikacijama (Nelems: 2001: 1–5); što, pak, istraživanja ove vrste često postavlja na samu granicu, kako to duhovito primjećuje Eliot Eјsner, onoga što se zove „bavljenjem umjetnošću ili bavljenjem naukom“ (Eisner, 1998: 14; v. i: Вујадиновић, 2010: 79–81).

Da bismo mogli da pokušamo da dođemo do rezultata ovoga tipa, prvo smo, za potrebe ispitivanja, morali da pojednostavimo stvari koje se tiču klasifikacija crnogorskih govora i generalno smo uzeli u obzir samo onu najosnovniju podjelu na *ševerozapadne* crnogorske govore, odn. progresivne ili „mlađe novoštokavske iјekavske govore, poznate i pod imenom istočnohercegovački“ (Ostojić, 2006: 35), na kojima se „književni, standardni akcenat mora zasnivati“ i koji je „primenjen u Vukovom rečniku i obrađen u radovima Đure Daničića“ (Ивић et al., 1991: 42); i na *jugoistočne* crnogorske govore, one konzervativnije, koji pripadaju stariјim štokavskim govorima a koji su u naučnoј literaturi različito imenovani.³

Prvi imaju četvoroakcenatski sistem i pravila distribucije akcenata koja imamo i u standardnom jeziku, a koju je primarno dao V. Karadžić i sistematizovao Đ. Daničić (Peco, 1980: 166); dok je kod drugih, bez obzira na njihovu heterogenost i na međusobne važne razlike i u prozodiji (Пешикан, 1979: 154–158; Ostojić, 2006: 36–37; Čirgić, 2017⁴) zajedničko, ipak, „postojanje akcenata silazne akcentuacije van inicijalnog sloga“ (Peco, 1980: 160); naravno, ovđe se izuzimaju slučajeви u kojima se silazni akcenti pojavljuju u riječima stranog porijekla tipa: *Godô, Poarô; apstinènt, dirigènt; inteligèntan, konsekvèntan* i sl. – što se kao specifičan problem јavlja i u standardnom jeziku, jer to u ovom slučaju, naravno, ne treba da bude pertinentna varijabla (Čirgić i Šušanj, 2016: 10–12, 19–21; v.: Čirgić i Šušanj, 2013: 19; Ивић et al., 1991: 62–63; Лончар-Раичевић, 2013: 307; i други).

Друга stvar koju smo morali uraditi bila je da damo kratka uputstva odabranim ispitanicima.

U istraživanju je učestvovalo tridesetak studenata Fakulteta umjetnosti i Humanističkih studija podgoričkog Univerziteta Donja Gorica. Zadatak je bio da se uradi vježba iz kreativnog pisanja i јavnog nastupa u okviru koje se od učesnika tražilo da daju tačne podatke o tome đe su i kad рођени, đe su odrasli i

smatra da će моћи da sарађује i koji će моћи da mu daju potrebne informacije“ (Ангелоска-Галевска, 1998: 43; v. i: Вујадиновић, 2010: 83–84).

³ O tome u: Ostojić (2006: 36); опшirnije o ovoj temi v. Čirgić (2017: 41–65).

⁴ „Najbitnija razlika između ševerozapadnih i јugoistočnih crnogorskih govora, kako je već rečeno, tiče se akcenatskog stanja – prvi su četvoroakcenatski, a ostale karakteriše akcenatsko šarenilo: dvočlani, tročlani i četvoročlani akcenatski sistem.“ (Čirgić, 2017: 51); itd.

učili osnovnu i srednju školu, đe sad žive kad ne studiraju (ako nijesu iz Podgorice), odakle su im otac i majka, te đe su njihovi roditelji odrasli i učili osnovnu i srednju školu. Sve ostalo u vlastitoj biografiji trebalo je da izmisle i da se potruže da se rečeno što manje podudara s onim što je stvarno trebalo da kažu o sebi.

Vježba skiciranja biografije bila je vremenski ograničena i cilj je bio da se tokom pripreme za izlaganja ispitanici prvenstveno skoncentrišu na njegov sadržaj, a ne na formu. Rečeno im je, naravno, da smatraju da će izlaganje biti snimljeno i prikazano na javnom servisu, te da tamo treba da ostave utisak da stvarno govore o sebi.

Evo najosnovnijih rezultata.

Manje od polovine ispitanika dolazilo je s područja progresivnijih govora, ali i kod njih su se mogla čuti određena odstupanja⁵ od standardne akcentuacije poput skraćivanja postakcenatskih dužina ili već spomenute pojave silaznih akcenata van inicijalnog sloga u nekim stranim riječima, te složenicama tipa *malopròdaja*, *primoprèdaja* (Ćirgić i Šušanj, 2013: 19; Лончар-Раичевић, 2013: 308; i drugi), što je zabilježeno u literaturi i što nije nešto neočekivano, naročito kad je riječ o pripadnicima mlađe populacije. Ipak, ono što je naročito interesantno tiče se grupe studenata koja potiče s našeg jugoistočnog govornog područja. Osim u jednom slučaju – u svim izlaganjima uglavnom se javljaju dijalekatski, a ne književni akcenti u riječima u kojima bi se to moglo očekivati. Istina, ne uvijek jednako dosljedno, ali dovoljno često da to bude lako uočljivo i da opravda spomenutu odrednicu *uglavnom*.

Ispitanica koja je, na neki način, izuzetak od ovog pravila rođena je u porodilištu u Kotoru, od rođenja živi u Grblju, tamo je učila i osnovnu školu, srednju u Tivtu, sad već treću godinu studira u Podgorici, učestvuje povremeno u javnom životu i akcentuacija joj je književna: ne samo ševerozapadnocrnogorska, nego i književna (uključujući i sasvim solidno čuvanje postakcenatskih dužina). Kad smo je pitali kako razgovara s društvom iz Grblja, rekla nam je: „Isto ovākō.“ „A òni?“, pitali smo. „Zadirkujū me.“ „Da li te zadirkujū ili te zadirkūjū?“ „Zāpravo me zafrkāvajū“, rekla je na kraju – s promjenom intonacije ali bez prenošenja, kao što i spada. Otac joj je iz Grblja, ali joj je majka Nikšićanka. Interesantno je da varijable koje se tiču porijekla roditelja nijesu, u okviru ovog skromnog ispitivanja, imale uticaja kod dece koja su poticala sa ševerozapadnocrnogorskog govornog područja (doduše u sva tri slučaja riječ je bila o očevima, koji su se doselili s teritorije staroštokavskih govora, a ne o majkama: Cuce, Budva i Berane).

⁵ Odstupanje na koje ukazujemo u recentnoj literaturi se interpretira kao posljedica preskriptivističkog karaktera tradicionalnog novoštokavskog standarda. U takvim pozicijama, konstatuje Mate Kapović, svi novoštokavski govori imaju silazne akcente (Kapović, 2015: 30–31). O tome v. i: Vermeer (1984/1985: 143–149).

Ipak, vjerovatno najzanimljivije od svega je to što nijedan od ispitanika koji su u ovoj simulaciji javnog nastupa uglavnom slobodno koristili akcentat karakterističan za svoje jugoistočno-nogorsko govorno područje, nije ovo smatrao nekim problemom u nastupu. U diskusiji koja se nakon izlaganja razvila dominantan komentar bio je: „Valjda ni u televizijskom intervjuu ne treba da se stidimo toga odakle smo“. A na pitanje zašto neki od njih umjesto, na primjer: *rekao vam je* ili *bio sam u Beogradu*, nijesu rekli *reka vi je* ili *bio sam u Beograd*, kao što se i kaže u njihovom govoru, odgovor je jednostavno bio: „Pa zato što to nije pravilno.“

Sljedeće logično pitanje je: Da li je moguće odbraniti hipotezu da je u nekim situacijama, u javnom nastupu možda i prestižno koristiti starostokavsku nestandardnu akcentuaciju u Crnoj Gori, čak i kad to nije u potpunosti ili bar donekle stilski markirano, odn. opravdano dramaturškim razlozima?

Da bismo se približili odgovoru, moramo da provjerimo i što sve slušamo.

Već dugo unazad, sasvim sigurno, slušamo, prenose iz Skupštine Crne Gore. Poslanice i poslanici⁶ su gotovo redovno, bar kad je akcentat u pitanju, slobodni da govore onako kako žele ili kako im je lakše.

Iako se, kao što smo već sugerisali, kvalitativna istraživanja u savremenijoj nauci sve češće smatraju relevantnijim od kvantitativnih kad je riječ o traženju rezultata koji su indikativni, a ne projekтивni i konkluzivni, te da se i njihova upotreba preporučuje kad se radi o prikupljanju podataka koji će biti iskorišćeni prvenstveno za planiranje eventualnih budućih aktivnosti, a ne za donošenje konkretnih odluka (v.: Nelems: 2001: 1–2; Malhotra, 2007: 141; i drugi) nijesmo željeli da ovaj rad ostane bez odgovarajuće kvantitativne analize, pa smo stoga sproveli i medijsko istraživanje ovakvoga tipa koje se tiče upravo javnih nastupa naših poslanika.⁷

Sastav Skupštine Crne Gore ima 81 poslanika. Zanimalo nas je koliko i među njima u javnim nastupima ima slučajeva odstupanja od akcentatske norme našeg standardnog jezika, odn. da li se i u ovom slučaju u značajnijoj mjeri javljaju dijalekatski, a ne književni akcenti u riječima u kojima bi se to moglo očekivati (osobito, naravno, kad je riječ o poslanicima za koje se, upravo na osnovu eventualnog prisustva ove jezičke pojave, može lako zaključiti da potiču s našeg jugoistočnog govornog područja). Analizirali smo snimke šednica Skupštine Crne Gore kao i skupštinskih administrativnih odbora održanih tokom 2021. godine. Pronašli smo izlaganja 76 poslanika.⁸ Javne nastupe po-

⁶ U nastavku teksta, zbog učestale upotrebe naziva za ovu funkciju (odn. isključivo iz stilskih razloga), korist ćemo samo odrednicu u muškom rodu: *poslanik*.

⁷ U vezi sa sprovođenjem ovoga dijela istraživanja posebnu zahvalnost za pomoć u prikupljanju podataka dugujemo svojim mladim kolegama Ognjenu Šćekiću i mr Filipu Jovanovskom.

⁸ Spisak poslanika (s ostalim relevantnim informacijama koje se tiču uvida u njihova izla-

ganja) dajemo abecednim redom na osnovu početnog slova prezimena: 1. Bajčetić Nikola (link: <https://youtu.be/18vBzZm60vQ?t=2384>; trajanje odlomka u okviru snimka: 39:44-44:16; datum izlaganja: 16.11.2021), 2. Bečić Aleksa (<https://youtu.be/mu7exUL7JvA?t=9;0:09-14:39;20.1.2021>); 3. Bogavac Jovanka (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=34329;9:32:09-9:35:50;29.3.2021>); 4. Bogdanović Boris (https://youtu.be/16HL_tEw3DU?t=16127;4:28:47-4:33:33;25.3.2021); 5. Bojović Dragan (<https://youtu.be/ckuxpZL0AOA?t=9479;2:37:59-2:41:57;26.3.2021>); 6. Bošković Predrag (<https://youtu.be/AmM5thlkidc?t=5632;1:33:52-1:37:10;30.3.2021>); 7. Bošnjak Branka (https://youtu.be/2_wAk1QkfB0?t=16932;4:42:12-4:48:32;11.5.2021); 8. Božović Jelena (<https://youtu.be/AmM5thlkidc?t=7583;2:06:30-2:10:46;30.3.2021>); 9. Božović Milo (<https://youtu.be/lEtV-y0j7Ig?t=2810;46:50-54:24;18.5.2021>); 10. Brajović Ivan (https://youtu.be/16HL_tEw3DU?t=11129;3:05:29-4:31:51;25.3.2021); 11. Bulajić Strahinja (<https://youtu.be/AmM5thlkidc?t=18445;5:07:25-5:08:58;30.3.2021>); 12. Bulatović Predrag (https://youtu.be/2_wAk1QkfB0?t=8295;2:18:15-2:29:22;11.5.2021); 13. Čavor Branko (<https://youtu.be/ckuxpZL0AOA?t=7581;2:06:21-2:15:51;26.3.2021>); 14. Čeman Albin (<https://youtu.be/LRDxw6pcDjw?t=13156;3:39:16-3:42:57;12.5.2021>); 15. Dizdarević Abaz (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=7157;1:59:17-2:12:41;29.3.2021>); 16. Dobričanin Vladimir (<https://youtu.be/bRF58Jodhl8?t=2353;39:13-43:43;29.4.2021>); 17. Duković Halil (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=15469;4:17:49-4:22:32;29.3.2021>); 18. Đeka Fatmir (<https://youtu.be/ckuxpZL0AOA?t=19126;5:18:46-5:22:37;26.3.2021>); 19. Đurović Danijela (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=8830;2:27:10-2:31:20;29.3.2021>); 20. Đurović Dejan (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=138;2:18:5-46;29.3.2021>); 21. Eraković Jevto (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=15824;4:23:44-4:28:06;29.3.2021>); 22. Fatić Bogdan (<https://youtu.be/AmM5thlkidc?t=15816;4:23:36-4:26:40;30.3.2021>); 23. Gvozdenović Branimir (<https://youtu.be/z2RLmszznew?t=1899;31:39-35:47;6.10.2021>); 24. Ibrahimović Ervin (https://youtu.be/16HL_tEw3DU?t=8845;2:27:25-2:33:15;25.3.2021); 25. Ivanović Dragan (https://youtu.be/16HL_tEw3DU?t=3938;1:05:38-1:10:57;25.3.2021); 26. Ivanović Petar (<https://youtu.be/LRDxw6pcDjw?t=6193;1:43:13-1:48:41;12.5.2021>); 27. Janović Nikola (<https://youtu.be/AmM5thlkidc?t=13701;3:48:21-3:51:40;30.3.2021>); 28. Jelušić Božena (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=21413;5:56:53-6:01:02;29.3.2021>); 29. Joković Vladimir (<https://youtu.be/bRF58Jodhl8?t=10593;2:56:33-3:04:22;29.4.2021>); 30. Knežević Milan (<https://youtu.be/e5wI8AO0ALc?t=143;2:23-6:49;20.1.2021>); 31. Konatar Miloš (<https://youtu.be/BheZTYSlx60?t=926;15:26-18:15;26.2.2021>); 32. Konjević Raško (<https://youtu.be/BheZTYSlx60?t=377;6:17-9:21;26.2.2021>); 33. Koprivica Momo (<https://youtu.be/mu7exUL7JvA?t=1078;1:57:27-2:02:37;20.1.2021>); 34. Kordić Simonida (<https://youtu.be/AmM5thlkidc?t=3787;1:03:07-1:07:09;30.3.2021>); 35. Krapović Dragan (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=32512;9:01:56-9:05:50;29.3.2021>); 36. Laličić Jovanka (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=7987;2:13:07-2:16:52;29.3.2021>); 37. Lekić Miodrag (https://youtu.be/2_wAk1QkfB0?t=18816;5:13:38-5:19:59;11.5.2021); 38. Martinović Vladimir (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=25167;6:59:24-7:02:46;29.3.2021>); 39. Milačić Marko (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=23215;6:26:55-6:31:14;29.3.2021>); 40. Mitrović Ivan (<https://youtu.be/Fz8QQMkiXak?t=1851;30:51-33:59;31.3.2021>); 41. Mugoša Boris (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=11001;3:03:21-3:08:19;29.3.2021>); 42. Mugoša M. Miomir (<https://youtu.be/LRDxw6pcDjw?t=8253;2:17:33-2:26:24;12.5.2021>); 43. Nikolić Andrija (<https://youtu.be/ckuxpZL0AOA?t=3832;1:03:52-1:09:58;26.3.2021>); 44. Nikolić Miloš (<https://youtu.be/IdEtRqbhitM?t=8120;2:15:21-2:19:18;17.12.2021>); 45. Nimanbegu Genci (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=18870;5:14:28-5:19:47;29.3.2021>); 46. Nuhodžić Mevludin

slanika koji se u tom periodu nijesu javljali za riječ u Skupštini pronašli smo ili u skupštinskim obraćanjima koja nijesu održana u obuhvaćenom vremenskom intervalu,⁹ ili u odlomcima iz televizijskih emisija u kojima su gostovali tokom posljednjih nekoliko godina.¹⁰

Kriterijume nijesmo mijenjali i izlaganja poslanika u pogledu odstupanja u odnosu na našu standarnu akcentuaciju analizirali smo na sličan način na koji

(https://youtu.be/BXB6Ajl_4dY?t=2588; 43:08-52:09; 27.9.2021); 47. Papović Dragutin (<https://youtu.be/ckuxpZL0AOA?t=16918>; 4:41:58-4:47:00; 26.3.2021); 48. Paunović Milosava (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=22897>; 6:21:27-6:26:39; 29.3.2021); 49. Pavićević Srđan (<https://youtu.be/SrAhpMuKtaQ?t=2436>; 40:36-50:54; 17.5.2021); 50. Pavićević Vesna (<https://youtu.be/ckuxpZL0AOA?t=12736>; 3:32:16-3:37:55; 26.3.2021); 51. Pejović Daliborka (<https://youtu.be/ckuxpZL0AOA?t=11244>; 3:07:24-3:10:12; 26.3.2021); 52. Popović Andrija (https://youtu.be/2_wAk1QkfB0?t=1099; 18:19-21:54; 11.5.2021); 53. Popović Zdenka (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=20307>; 5:38:27-5:42:20; 29.3.2021); 54. Pribilović Suzana (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=5135>; 1:25:38-1:29:58; 29.3.2021); 55. Radulović Branko (https://youtu.be/16HL_tEw3DU?t=13128; 3:38:48-3:55:34; 25.3.2021); 56. Radunović Slaven (https://youtu.be/16HL_tEw3DU?t=7974; 2:12:54-2:18:21; 25.3.2021); 57. Raičević Vladan (<https://youtu.be/IEtV-y0j7Ig?t=942>; 15:42-20:13; 18.5.2021); 58. Rakočević Nikola (<https://youtu.be/XCXmykLhwMs?t=6932>; 1:55:32-2:02:39; 26.7.2021); 59. Sekulić Dragica (<https://youtu.be/LRDxw6pcDjw?t=924>; 15:24-20:51; 12.5.2021); 60. Sekulić Predrag (<https://youtu.be/AmM5thlkide?t=12565>; 3:29:32-3:32:45; 30.3.2021); 61. Smajlović Amer (<https://youtu.be/ckuxpZL0AOA?t=19744>; 5:29:04-5:32:10; 26.3.2021); 62. Strujić-Harbić Kenana (<https://youtu.be/AmM5thlkide?t=25052>; 6:57:32-6:59:52; 30.3.2021); 63. Šaranović Danilo (<https://youtu.be/AmM5thlkide?t=9211>; 2:33:37-2:36:07; 30.3.2021); 64. Šćepanović Marta (<https://youtu.be/3z39L1j8B8U?t=12854>; 3:34:14-3:42:01; 12.11.2021); 65. Šehović Damir (<https://youtu.be/BheZTYSlx60?t=711>; 11:51-15:14; 26.2.2021); 66. Škrelja Luid (<https://youtu.be/ckuxpZL0AOA?t=5661>; 1:34:22-1:37:32; 26.03.2021); 67. Vučinić Maksim (<https://youtu.be/AmM5thlkide?t=4727>; 1:18:47-1:22:20; 30.3.2021); 68. Vučurović Jovan (<https://youtu.be/AmM5thlkide?t=1041>; 17:21-22:01; 30.3.2021); 69. Vujović Tamara (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=35244>; 9:47:24-9:51:28; 29.3.2021); 70. Vukić Dragan (<https://youtu.be/IEtV-y0j7Ig?t=1233>; 20:34-24:46; 18.5.2021); 71. Vukićević Maja (https://youtu.be/2_wAk1QkfB0?t=13729; 3:48:49-3:51:58; 11.5.2021); 72. Vuković Aleksandra (<https://youtu.be/ckuxpZL0AOA?t=14984>; 4:09:44-4:15:02; 26.3.2021); 73. Vuksanović-Stanković Draginja (<https://youtu.be/pexBY1Fj1Eo?t=9592>; 2:39:52-2:47:03; 29.3.2021); 74. Zogović Milutin (https://youtu.be/2_wAk1QkfB0?t=27490; 7:38:10-7:44:34; 11.5.2021); 75. Zoronić Suada (<https://youtu.be/ckuxpZL0AOA?t=21167>; 5:52:47-5:56:43; 26.3.2021); 76. Živković Danijel (https://youtu.be/16HL_tEw3DU?t=5266; 1:27:46-1:34:35; 25.3.2021). Svim linkovima, uključujući i one koji će biti spomenuti do kraja ovoga pasusa, posljednji put je pristupljeno 17.8.2022.

⁹ Riječ je o ovim obraćanjima: 77. Aleksić Budimir (https://youtu.be/pnq0nSTT_y0?t=7047; 1:57:27-2:02:38; 4.7.2018); 78. Jevrić Nataša (<https://www.youtube.com/watch?v=HdcRoC1YC9E&t=1629s>; 26:59-27:54; 21.6.2022); 79. Vuković Miodrag (<https://youtu.be/Xu87xh1TpVQ?t=11325>; 3:08:45-3:14:17; 29.6.2018).

¹⁰ Imali smo samo dvije ovakve situacije: 80. Kljajić Lidija (<https://www.youtube.com/watch?v=sbR5b19IPxQ>; 00:09-04:39; 27.3.2020); 81. Marković Duško (<https://youtu.be/sN0xWuwWQTM?t=213>; 3:33-6:45; 18.12.2021).

smo to učinili i s grupom studenata koja je učestvovala u već spomenutom kvalitativnom istraživanju. Na osnovu analize 81 javnog nastupa uvidjeli smo da u 47 slučajeva poslanici koriste (i) dijalekatsku jugoistočnocrnogorsku akcentuaciju, odnosno koriste silazne akcente „van inicijalnog sloga“, u situacijama koje smo u prethodnom dijelu ovog teksta, te za ovu priliku, već apostrofirali kao pertinentne.¹¹

Naravno, ne čine to svi u jednakoj mjeri, što često zavisi i od nekih ekstralingvičkih faktora: kad čitaju djelove koji tiču njihovog nastupa, pojedini poslanici nešto češće koriste standardne akcente u rečenim pozicijama nego kad govore ne oslanjajući se na tekst koji drže u ruci;¹² poneko se, manje ili više uspješno, trudi da pribjegne standardnojezičkoj akcentuaciji;¹³ ali je nesumnjivo da se značajan broj predstavnika građana u Skupštini ne ustručava da sasvim očigledno i veoma konsekventno upotrebljava nestandardnu akcentuaciju, koju koristi u svakodnevnom govoru kraja iz kojeg dolazi (bez obzira na političko ili, eventualno, nacionalno opredjeljenje koje ima).¹⁴

Ipak, nije ovđe riječ samo o poslanicima. Slično je i s brojnim drugim javnim ličnostima, a sve češće i s novinarima u elektronskim medijima, reporterima, voditeljima, pa čak i s prezenterima.¹⁵ Neki od njih su veoma popularni, elokventni, duhoviti i vrlo kompetentni u vezi s temama o kojima govore. Što se njihovog govora tiče, veoma često je u okvirima standarda sve što kažu – osim akcenta.

Da li ovo generalno može uticati na eventualno izraženiji prestiž kad je riječ o upotrebi različitih podvarijanti naše konzervativnije dijalekatske akcentuacije u javnom nastupu?

U školama se katkad čuje mišljenje da je za učenje akcenata veoma teško zainteresovati đake, između ostaloga i zbog toga što je riječ o ovladavanju znanjem čija praktična svrha nije sasvim očigledna: „od akcenta većinom ne zavisi razumijevanje – ljudi koji govore istim jezikom, a različitim

¹¹ V. audiovizuelne zapise br.: 1, 2, 4, 5, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 44, 45, 46, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 60, 61, 65, 66, 70, 73, 74, 78, 79.

¹² Karakteristične primjere u ovom smislu možemo vidjeti ako uporedimo audiovizuelni zapis br. 53 sa zapisom: <https://www.youtube.com/watch?v=6mqWHSZotcs>; 00:01-08:03; 11.7.2022; ili audiovizuelni zapis br. 54 sa zapisom <https://www.youtube.com/watch?v=hSUMS0MaBUo>; 00:14-01:33; 19.3.2020.

¹³ Up. audiovizuelne zapise br. 49 i 26; i sl.

¹⁴ V. audiovizuelne zapise: 9, 28, 31, 35, 42, 44, 56, 73 itd. I ovđe, međutim, treba istaći da svi poslanici, ulažu maksimalne napore da se, baš kao što je to bio slučaj i sa studentima s kojima je sprovedeno prethodno spomenuto kvalitativno istraživanje, na morfosintksičkom nivou drže isključivo standardnog jezika.

¹⁵ U kontekstu teme ovoga rada informativno može biti istraživanje o stavovima crnogorskih studenata o upotrebi jezičkih jedinica iz nestandardnih idioma (Vujović, 2024).

akcentom, sporazumjeće se, uglavnom, bez problema“ (Čirgić i Šušanj, 2016: 5). Činjenica je da se i jedan dio nastavnika maternjeg jezika ne spravlja lako s ovom tematikom, te da i u njihovom govoru ponekad preovladava akcentuacija karakteristična za istočnocrnogorsko govorno područje s kojeg potiču. Ova pojava je, često, još izraženija kad je riječ o govoru nastavnika koji predaju druge predmete u našim školama.

Nastavne jedinice koje se tiču akcenata raspoređene su u nešto značajnijoj mjeri u trećem ciklusu osnovne i u prvom razredu srednje škole, a predmetnim programima za maternji jezik uopšte se ne predviđa detaljnije izučavanje dijalekata ni u osnovnoj, ni u srednjoj školi (Čirgić i Šušanj, 2016: 6).

Pitanje je: Ima li, u ovom kontekstu, zaista, obrazovni sistem realne šanse da se uspješno справи s jednom ovakvom praksom? Ne samo da se to dosad (a ima i više od stotinu godina kako se pokušava), kao što, evo, možemo svakodnevno da čujemo, uglavnom nije desilo, već je utisak da se u novije vrijeme situacija u ovom smislu još više iskomplikovala; a i mnogi među nama već odavno diskretno postavljaju pitanje: Da li je, stvarno, kad je riječ o uticaju na efikasnu promjenu ove prakse u vezi s poštovanjem akcenatske standardnojezičke norme koju i danas imamo, fokusiranje na promjene u okviru obrazovnog sistema najbolje što možemo učiniti? Ili jednostavnije rečeno: možemo li i učenicima i nastavnicima bolje pomoći ako učinimo nešto drugo?

Ima li sve ovo neku međusobnu vezu? Što će se ubuduće u Crnoj Gori dešavati u vezi s akcentima kad je riječ o razvoju standardnog jezika? Kako ćemo pratiti tendencije i jesu li moguća rješenja o kojima dosad nijesmo ozbiljno ni razmišljali? Je li jedno od takvih rješenja možda i uvođenje dubletnih oblika kad je riječ o standardnoj akcentuaciji – postojećih, baziranih na ševerozapadno-crnogorskim govorima i novih, koji bi se oslanjali na stanje u našim jugoistočnim govorima? Može li se to? Bismo li ikad mogli „izaći na zelenu granu“ ako bismo jednom započeli ozbiljnu reformu kad je riječ o ovom pitanju?

Smatramo da je došlo vrijeme da započnemo široku i argumentovanu diskusiju o ovim pitanjima u crnogorskoj, ali i u široj slavističkoj stručnoj javnosti, te da što prije pokušamo da dođemo do najadekvatnijih mogućih rješenja.

Citirana i korišćena literatura:

- Ангелоска-Галевска, Н. (1998). *Квалитативни истражувања во воспитанието и образувањето*. Битола: Киро Дандаро.
- Brozović, D. (1994). *Crnogorski govori*. Titograd: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, str. 60.
- Čirgić, A. (2017). *Dijalektologija crnogorskoga jezika*. Cetinje: Fakultet za crnogorski jezik i književnost.
- Čirgić, A. i Šušanj, J. (2016). *Akcenatski priručnik. Priručnik za nastavnike*. Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Čirgić, A. i Šušanj, J. (2013). *Akcenatski savjetnik*. Podgorica: Ministarstvo prosvjete.
- Eisner, E. (1998). *The Enlightened Eye. Qualitative Inquiry and the Enhancement of Educational Practise*. New Jersey: Prentice-Hall, Upper Saddle River.
- Ивић, П., Клајн, И., Пешикан, М., Брборић, Б. (1991). *Језички приручник*. Београд: РТБ.
- Каровић, М. (2015). *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Лончар-Раичевић, Александра Р. (2013). „Силазни акценти ван првог слога (дијалекат – стандард)“. *Путеви и домети дијалекатске лексикографије*. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, стр. 305–313.
- Malhotra, N. (2007). *Marketing Research: An Applied Orientation*, Fifth Edition. New Jersey: Georgia Institute of Tehnology, Prentice-Hall, Upper Saddle River.
- Nelems, J. (2001). *Qualitative Research Overview*. Atlanta, Georgia: Marketing Power, p. p. 1–5.
- Ostojić, B. (2006). *Istorija crnogorskog književnoječkog izraza*. Podgorica: CID.
- Ресо, А. (1980). *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika*, drugo izdanje. Beograd: Naučna knjiga.
- Пешикан, М. (1979). „Један општи поглед на црногорске говоре“. *Зборник за филологију и лингвистику*, XXII/1, стр. 154–158.
- Пижурица, М. (1981). *Говор околине Колашина*. Титоград: Црногорска академија наука и умјетности.
- Vermeer, W. (1984/1985). „Non-initial falling tones in neo-štokavian dialects“. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 27–28, str. 143–149.

- Вујадиновић, Н. (2010). *Примена на искуствата од областа на огласувањето во решавање на социолингвистичките прашања (врз основа на еден конкретен пример)*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Vujović, N. (2024). „Stavovi crnogorskih studenata o sadržajima iz nestandardnih idioma“. *Lingua Montenegrina*, 34/2, str. 29–42.

**Nenad VUJADINOVIĆ &
Novica VUJOVIĆ**

ACCENT IN PUBLIC SPEAKING IN MONTENEGRO IN THE CONTEXT OF TODAY'S STANDARD LANGUAGE NORM

This paper examines the discrepancy between the standard accent norm and the practical use of accents in public discourse in Montenegro. Two initial studies are presented: in one, we conducted a qualitative analysis of accents in a sample of university students; in the second research, we explored public speeches of all 81 members of the Parliament of Montenegro at sessions held in 2021. The results showed that the majority of parliamentarians use elements of nonstandard accentuation in their speeches. In the end, challenges were indicated when it comes to the possible adaptation of Montenegrin school systems and language norms in relation to the current situation.

Key words: accents, standard language norm, north-western Montenegrin dialects, south-eastern Montenegrin dialects, public appearance, school systems